

Tepegöz Ala 'Ela' Gözlü müydü?

Sadettin ÖZÇELİK

Yazma eserlerde bir kelimenin farklı iki şekilde yazıldığı veya geçtiği görülebilir. Yine sesteş veya sesçe yakın olan farklı iki kelimenin metinde aynı şekilde yazıldığı da görülebilir. İşte böylesi yazım şekillerinden dolayı söz konusu kelimelerin yanlış okunması mümkündür. Böyle durumlarda yanlış okunmuş olan kelimeyi yeniden ve doğru okumak işi, bağlamın kılavuzluğunda yürütülmelidir. Yani yapacağımız yeni okuma teklifinin bağlama uygun düşmesi gerekir. Ancak çalışmalarda karşılaştığımız bu tür okuma yanlışlarını aşmak ve metni doğru okumak, bazen çok uzun zaman alabilir. Çünkü okuma yanlışları, bazı durumlarda en az yazmada görülen yazım yanlışları kadar araştırmacıya engel veya göz bağı olabilir.

Yazma eserler üzerinde yapılan yanlış okumayı görmek veya metni doğru okuyup sorunu çözmek için izlenmesi gereken yöntemlerden biri, metnin taranması yöntemidir. Yani üzerinde çalışılan eserde söz konusu kelimelerin, deyimlerin diğer örneklerini bulmak ve bağlamı da dikkate alıp karşılaştırmalar yaptıktan sonra karar vermek gerekir.

İşte bu makalede Dede Korkut'un *Basat Tepegözü Öldürdüğü Boy*'unun iki yerinde (Drs.117b.3 ve Drs.118b.3) geçen ve metinde eksik yazılmış ve yanlış okunmuş olan bir ibare üzerinde durulacaktır. Yani sözünü ettiğimiz sorunlu iki yerde iki kelimelik bir sorun bulunmaktadır. Birinci kelime metinde yazılmış, fakat yanlış okunmuş; ikincisi ise metinde atlanmış, yazılmamıştır. İki sorunun art arda gelmesi *ala göz(den)* gibi bir hayalî tamlamanın ortaya çıkmasına ve dolayısıyla çözümün kat kat güçleşmesine ve gecikmesine sebep olmuştur.

Öncelikle bağlamın anlaşılması bakımından hikâyenin söz konusu sorunun bulunduğu yere kadarki kısmını özetlemek gerekiyor: Hikâyede Tepegöz'ün Oğuz'u haraca bağladığı, insanları öldürdüğü, çocukların kulaklarını, burunlarını yediği anlatılır. Aruz oğlu Basat, Oğuz'u bu baş belası ve olağanüstü varlıktan kurtarmak ister ve onu öldürmeye karar verir; Tepegöz'ün yaşadığı mağaraya gelir, ok atışları ile onu vurmaya dener, ancak oklar Tepegöz'e işlemez; çünkü peri

annesinin kendisine verdiği tılsımlı yüzük onu korumaktadır. Tepegöz, ok atan Basat'ı fark edince onu yakalar ve çizmesinin koncuna sokar; ardından Oğuz'un kendisine hizmet için vermiş olduğu yanındaki Yünlü Koca ve Yapağulu Koca'ya ikinci vakti Basat'ı kendisine pişirmelerini söyleyerek uykuya dalar. Tepegöz'ün uyumasını fırsat bilen Basat, bir bıçakla Tepegöz'ün çizmesini yarar, dışarı çıkar ve ateşte ısıttığı bir şişle Oğuz'un azılı düşmanının gözünü kör eder. Feryatlar kopararak uykusundan uyanan tek gözlü Tepegöz, hazırlamış olduğu türlü tuzaklarla Basat'ı yakalamak ister, fakat başarılı olamaz. Tepegöz, Basat'la uzun uzun *soylaşır* ve kendisini bağışlamasını, öldürmemesini ister; ancak Basat bu konuda karardır. Tepegöz, sonunun geldiğini anlayınca kaybettiği gözüne ağıtlar yakar ve Basat'a şöyle bedduada bulunur:

“الله gözden ayırdun yigit meni.

Tatlu candan ayırsun Kadir seni!” (Drs.117b.3-4)

Tepegöz, aynı sözleri iki sonraki sayfada -sadece bir kelimenin yeri değişmiş olarak- şöyle tekrar eder:

“الله gözden ayırdun yigit meni,

Tatlu candan ayırsun Kadir seni!” (Drs.118b.3-4)

Yukarıdaki iki yerde geçen ve metindeki yazılışı gösterilmiş olan söz konusu kelime, şimdiye kadar araştırmacılar tarafından hep *ala* şeklinde okunmuştur. S. Tezcan da kelimeyi *ala* şeklinde okumuş, ancak ayrıca yazdığı notta şu yorumu yapmıştır:

Her ne kadar «Ala gözden ayırdın» metin bağlamına uygun düşmekteyse de bir olasılık daha bulunduğu dikkati çekmek istiyorum: Aslında burada iki veride de: Eyle kim men çekerem göz buşunu «Öyle ki ben göz derdini çekiyorum» yan cümlesine koşut olarak:

[eyle ki] gözden ayırdun yigit meni.

Tatlu candan (4) ayırsun Kadir seni!

«Nasılki gözden ayırdın yiğit beni, tatlı candan ayırsın Kadir seni» bulunmuş olabilir. Bir çekimleme sırasında *eyle kim* yerine keyfi bir değiştirmeye *ala/ ala* yazmış olabilir. Bu gibi koşutluklarla Dede Korkut Oğuznamelerinde sık sık karşılaşıldığı göz önünde bulundurulmalıdır. (DKON: 314)

Dede Korkut metninde *ala* 'ela' ve *ele* 'öyle' kelimeleri, الله ve لا olmak üzere iki şekilde yazılmıştır. İşte bu nedenle Dede Korkut'un başka yerlerinde çok sık geçen *ala göz*'deki *ala* kelimesi ile *ele/ eyle* 'öyle' olmak üzere iki şekilde geçen

kelimenin örneklerinin kullanıldığı cümlelerdeki bağlamdan ve bu kelimelerin yazım şekline yararlanarak bir çözüm teklifi sunmak istiyorum.

Çözüm teklifi için hem Tezcan'ın yukarıdaki yorumundan hem de daha önce yazdığım bazı notlardan ve bağlamdan yararlanacağım. Şimdi Dede Korkut metnindeki *ala göz* 'ela göz' tamlaması ve *ele* 'öyle' kelimelerinin örneklerini tarayarak bağlamın kılavuzluğunda bazı karşılaştırmalar yapmak gerekiyor. O hâlde önce *ala* 'ela' kelimesiyle işe başlayalım.

Dede Korkut'ta renkler, gelişigüzel değil amaçlı, bilinçli şekilde ve seçilerek kullanılmıştır. Hikâyelerde renklerin büyük kısmı Oğuz'a ait renkli bir dünyayı yansıtmak için kullanılır; ancak *ala(ca)* ve *kara* renkleri, bilinçli olarak Oğuz'un düşmanı olan kâfirler için aşağılama amacıyla kullanılmıştır. Bu konu, tarafımızdan daha önce ayrıntılı şekilde ele alınıp incelenmiştir (bk. Özçelik 2005: 69-83).

Söz konusu sorun şudur: İki yerde de *ala gözden ayırduñ yigit meni* şeklindeki okuma şekline göre Tepegöz'ün *ala göz* 'ela göz' olduğu anlamı ortaya çıkmaktadır. O hâlde acaba *ala göz* okuyuşu doğru mudur? Bu sorunun cevabını *ala göz* tamlamasının Dede Korkut'taki kullanılışlarından hareketle verebiliriz. Dede Korkut'ta *ala göz* 'ela göz' deyimini, hep Oğuz için kullanılır. Örnek olarak Dresden nüshasında geçen şu cümlelerde Oğuz'un bebeği, oğlu, kızı, gelini, helali (eşi) *ala göz* lüdür:

Drs.118a.7: “**Ala göz**lü bebeklerin öksüz komışsın.”

Drs.121b.7: “**Ala göz**lü bebeglerüñ ohşamazsın.”

Drs.128a.13: “**Ala göz**lü oğluna al duvahlu gelin aldı.”

Drs.131b.10: “**Ala göz**lü oğluñuzu görince beg baba hatun ana esen kaluñ”

Drs.133a.8-9: “**Ala göz**lü oğluñ kardaşını anđı geder.”

Drs.40a.6: “Haberini yok ki alacağı **ala göz**lü kızuñ otağı olsa gerek.”

Drs.100b.10: “Oguzuñ **ala göz**lü kızuñ gelini boyladukda”

Drs.18a.12: “Ag yüzü, **ala göz**lü gelinler gederise benüm geder.”

Drs.18b.11: “Ag yüzü, **ala göz**lü gelin senüñ gederise...”

Drs.72a.1: “**Ala göz**lü gelin alam deridüm.”

Drs.107b.10: “**Ala göz**lü görklü helalüm yüklü kodum.”

Drs.108a.2: “**Ala göz**lü görklü helalüñ yüklü koduñ.”

Dresden nüshasındaki şu cümlelerde ise *ala göz*, Oğuz yigitleri ve beyleri için de kullanılmıştır:

Drs.65a.9: “Kırk **ala gözlü yigidin** Oruz boyına aldı.”

Drs.67b.7: “**Ala gözlü** kırk **yigidi** boyına algıl!”

Drs.66b.12: “[**Ala gözli**] kırk **yigidüm** saklarıdum bu gün için...”

Drs.72b.6-7: “Gördi oğlanuñ **ala gözlü** kırk **yigidi** kırılmış.”

Drs.95a.7: “**Ala gözlü yigitlerüñ** yanuşa aldıñ.”

Drs.105a.9: “**Ala gözüm** açuban dünya gördüm.”

Drs.106a.2: “**Ala gözlü** beg **yigitleri** yanuşa [sen] salmaduñ.”

Drs.121a.9: “**Ala gözlü** a **yigitlerin** alup evine geldi.”

Drs.121b.1: “**Ala gözlü yigitlerüñ** yanuşa salduñ.”

Drs.122b.10: “**Ala gözlü yigitlerüñ** kırdurduñ mı?”

Drs.123a.1: “**Ala gözlü yigitlerüm** kırdurmadum.”

Drs.125a.3: “**Ala gözlü** üç yüz **yigidün** maña vergil yoldaşlığa.”

Drs.131b.10: “kardaşsuz miskin **yigit**...**ala gözden** acı yaş döker...”

Drs.135a.12: “...**ala gözlü** genç **yigit** burçak burçak derlemiş uyur.”

Drs.135b.8: “Gafil olma,... **ala gözün** açgıl **yigit!**”

Drs.121b.12: “**Ala gözlü beglerle** yedüm içdüm.”

Drs.150b.4: “**Ala gözlü begleri** yanuşa salarıdum.”

Dede Korkut'ta *ala göz* deyimi, sadece Oğuz'un bebeği, oğlu, kızı, gelini, helali (eşi) ve yiğitleri için kullanılan bir deyim olduğuna göre aynı deyim Oğuz'un baş belası olan Tepegöz için kullanılmış olamayacağı akla geliyor.

Şimdi de *ala* kelimesinin metindeki yazılışına bakalım: Yukarıdaki örneklerden 16'sı ¹الا، 10'u ²اله، 1'i ³اله şeklinde yazılmıştır. Yani bunlardan ilk iki yazım şekli ile yukarıda Tepegöz'ün ağzından söylenmiş dizelerde ortaya çıkmış olan hayalet *ala göz* tamlamasındaki *ala*'nın yazım şekli örtüşüyor.

O hâlde şimdi de yazım şekli *ala* kelimesi ile örtüşen *ele* ‘öyle(ce)’ kelimesine bakmak gerekiyor. Bu kelime, Dresden nüshasında iki yerde geçer ve metinde ⁴اله şeklinde yazılmış olduğu hâlde orada da yanlış okunmuş olup geçtiği cümlelerden birincisi şöyledir:

1 Drs.18a.12, 18b.11, 40a.6, 65a.9, 72a.1, 95a.7, 118a.7, 121b.7, 122b.10, 123a.1, 125a.3, 128a.13, 131b.10, 131b.11-12, 135a.12, 135b.8.

2 Drs.67b.7, 72b.6-7, 100b.10, 106a.2, 107b.10, 108a.2, 121a.9, 121b.1, 133a.8-9, 142a.3.

3 Drs.105a.9.

Drs.36b.12: “*Bazirganlar dahı gece gündüz yola girdiler, İstanbula geldiler, dan dansuh* ﺍﻟﻪ *ele* *yahşı armaganlar aldılar.*”

Bu cümlede geçen söz konusu kelimeyi M. Ergin, *ala* (Ergin 1989: 69.12) okumuş ve “fevkalâde, nâdide” (Ergin 1971: 55) şeklinde tercüme etmiştir. O. Ş. Gökyay, kelimeyi ile (Gökyay 1973: 32.14) okumuş ve “görülmedik” (Gökyay 1995: 56) şeklinde tercüme etmiştir.

S. Tezcan, kelimeyi bir fazlalık olarak görüğünden metinden çıkarmış ve yazdığı küçük notunda da metinden çıkarmayı teklif etmiştir (bk. Tezcan 2001: 156).

Daha önce kelimeyi ele okumuş ve yazdığım notta bunun bağlam gereğince *ele* okunması, ‘öyle, o şekilde’ anlaşılması gerektiğini belirtmişim (bk. Özçelik 2005: 137).

Kelimenin geçtiği ikinci cümle ise şudur:

Drs.39b.12: “*Kalın Oguz begleri* ﺍﻟﻪ *ele [el]* *götürdiler, duâ kıldılar.*”

Cümledeki ﺍﻟﻪ (*ele*) kelimesi, metinde yanlış yazılmış düşüncesiyle, araştırmacılar tarafından hep *el* okunmuştur. Bununla ilgili olarak yazdığım notta söz konusu kelimenin doğru yazılmış olduğunu, *ele* ‘öylece’ okunması ve anlaşılması gerektiğini, ancak bağlama göre metinde *ele* kelimesinin devamında *el* kelimesinin atlanmış, yazılmamış olduğunu belirtmişim (bk. Özçelik 2006: 81-82).

Söz konusu *ele* kelimesi, ayrıca Dresden nüshasında dokuz yerde⁴ ﺍﻳﻠﻪ (*eyle*) şeklinde geçmiştir. Yani, kelimenin Dede Korkut’ta *ele* ve *eyle* olmak üzere iki şekilde kullanılmış olduğunu görüyoruz. O hâlde üzerinde durduğumuz Basat Tepegözi Öldürdüğü Boy’da iki yerde geçen ve *ala* okunmuş olan kelimeyi buraya kadar sözünü ettiğimiz yazım şekillerinden hareketle *ele* okumamız mümkündür, ancak *ele* bir anlam vermez.

Buraya kadarki açıklamalara göre Drs.117b.3’teki dizelerin, devamında geçen dizelerle paralel kullanılmış olduğunu ve yazım şeklini dikkate alarak metni şu şekilde tamir etmek ve anlamak gayet yerinde olacaktır:

“*Ele [kim] gözden ayırduş yigit meni,*

Tatlu candan ayırsun Kadir seni!

Eyle kim men çekerem göz buşını,

Heç yigide vermesün Kadir Tanrı göz buşını!” (Drs.117b.3-5)

4 Drs.45a.7, 81b.8, 87b.6, 92b.2, 93a.4, 94b.2, 107b.4, 115b.2, 116b.11.

= “Nasıl ki gözden ayırdın yiğit beni,

Tatlı candan ayırsın Kadir seni.

öyle (şiddetli) göz ağrısı çekiyorum ki

Kadir (Allah), hiçbir yiğide göz ağrısı vermesin!”

Bu tamir, Drs.118b.3’te geçen ikinci örnek için de geçerlidir:

“*Ele [kim] gözden ayırdun yiğit meni,*

Tatlı candan ayırsun Kadir seni!”

Belki de önceki nüshalarda, bu dizelerin devamında da birinci örneğin devamında geçen paralel dizeler bulunuyordu. Hatta belki aynı paralellik Drs.118b.10’da da bulunuyordu.

Yazıcı ilk örnekte bir önceki nüshada “*ele kim gözden...*” okunacak şekilde yazılmış olan yapıyı anlamamış ve buradaki *gözden* kelimesini görünce bunun Dede Korkut’ta sık geçen *ala göz* olması gerektiğini sanarak *kim* kelimesini metinden çıkarıp *ala gözden* okunacak şekilde yazmış, bir sayfa sonrasında geçen aynı örnekte de aynı tasarrufta bulunmuştur.

Kaynaklar ve Kısaltmalar

Drs. Dede Korkut Dresden nüshası.

Ergin, Muharrem (1971), *Dede Korkut Kitabı*, İstanbul, Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.

_____ (1989), *Dede Korkut Kitabı I* (Giriş-Metin-Faksimile), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 169.

_____ (1991), *Dede Korkut Kitabı II* (İndeks-Gramer), Ankara, Türk Dil Kurumu Yayınları, 219.

Gökay, Orhan Şaik (1973), *Dedem Korkudun Kitabı*, İstanbul, Millî Eğitim Basımevi.

_____ (1995), *Dede Korkut Hikâyeleri*, İstanbul, Dergâh Yayınları.

Özçelik, Sadettin (2004), “Dede Korkut’ta Renklere Yüklenen Anlamlar ve Ak-Kara veya Ak-Alaca Mücadelesi”, *Mitten Meddaha Türk Halk Anlatıları Uluslararası Sempozyumu’nda Sunulan Bildiri*, (Gazi Üniversitesi, 25-27 Kasım 2004), Ankara.

_____ (2005), *Dede Korkut Araştırmalar*, Notlar/ Dizin/ Metin, Ankara, Gazi Kitabevi.

_____ (2006), *Dede Korkut Üzerine Yeni Notlar*, Ankara, Gazi Kitabevi.

Tezcan, Semih; Boeschoten, Hendrik, (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1441.

_____ (2001), *Dede Korkut Oğuznameleri Üzerine Notlar*, İstanbul, Yapı Kredi Yayınları, 1457.